

Стахмич Ю. С.,

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПРОЦЕДУР ПРОЕКТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ (ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Стаття присвячена термінологічним особливостям перекладу процедур проектної документації. Описано стилістичні та лексичні особливості процедур проектної документації фірми Brn Engineering Ltd, досліджено особливості та труднощі перекладу “фальшивих друзів” перекладача, спеціальної технічної термінології та аббревіатур.

Ключові слова: науково-технічний переклад, термін, проектна документація.

The article deals with the terminological peculiarities of the translation process of the project documentation procedures. The stylistic and lexical characteristic features of the project documentation procedures of Brn Engineering Ltd have been described, the peculiarities and difficulties of the translation of the translator's “false friends”, specific technical terminology and abbreviation have been investigated.

Key words: scientific and technical translation, term, project documentation.

Сучасна доба розвитку мови характеризується значним кількісним зростанням термінів у різних сферах науки та техніки, їх активним проникненням у загальну розмовну мову, процесом її інтелектуалізації, поповненням словникового складу новими одиницями. У зв'язку із швидким розвитком науково-технічної інформації все актуальнішими стають проблеми вивчення особливостей функціонування термінів у процесі науково-технічного перекладу. Дані проблеми досліджувало багато вчених, зокрема Акуленко В. В., Ванников Ю. В., Головін Б. М., Даниленко В. П., Карабан В. І., Кобрин Р. Ю., Кудряшова Л. М., Нелюбін Л. Л., Марчук Ю. М., Федоров А. В., Циткіна Ф. А. [1; 8; 4; 5; 7; 9; 10; 11; 12] та інші.

Стаття присвячена тому, що основні термінологічні особливості перекладу процедур проектної документації з англійської мови на українську в сфері науково-технічного перекладу в свій час ще не були предметом детального вивчення в сучасній перекладознавчій науці.

Метою статті є дослідження основних термінологічних особливостей перекладу процедур проектної документації, що передбачає вирішення наступних завдань: дати визначення основним поняттям; проаналізувати тексти процедур проектної документації на стилістичному та лексичному рівні; описати основні способи та труднощі перекладу процедур проектної документації з англійської мови на українську.

Матеріалом дослідження є тексти процедур проектної документації фірми Brn Engineering Ltd, а саме: Site Engineering Coordination (Координування проектних робіт на місці проведення робіт), Project Material Management at Site (Управління проектними матеріалами на місці проведення робіт), Reporting Procedures & Forms (Процедури та форми звітності), Site Construction Coordination (Координування будівельних робіт на місці проведення робіт), Quantity Survey Policy (Методика складання кошторису), Project Material Supply – Monitoring Specification (Постачання проектних матеріалів – технічні умови моніторингу).

Говорячи про переклад загалом, Л. Л. Нелюбін констатує, що за функціонально-комунікативною спрямованістю розрізняють два види перекладу: художній і спеціальний. Художній переклад функціонує у сфері художньої літератури; його теоретичною базою є літературознавча теорія перекладу, спрямована також і на вирішення історично-літературних завдань. Спеціальний переклад обслуговує сфери спілкування на суспільно-політичні, наукові, технічні, військові, адміністративно-господарські, фінансово-економічні, комерційні, юридичні, дипломатичні та інші спеціальні теми [9, с. 14]. Науково-технічний переклад, як підгалузь спеціального перекладу, Ю. В. Ванников розглядає як особливий вид інформаційної діяльності, специфіка якого полягає в обробці вхідного повідомлення в повідомлення, складене з одиниць іншого коду [8, с. 32]. В даному визначенні, науково-технічний переклад розглядається в інформаційному та перекладознавчому аспектах.

Термін, за визначенням Б. Н. Головіна, – це “слово чи словосполучення, які мають спеціальне значення, формують і виражають професійні поняття про наукові та професійно-технічні об’єкти та відносини між ними” [4, с. 5]. Поняття “науково-технічний термін” можна визначити як номінативну групу (іменник чи субстантивне словосполучення), пов’язану із певним науково-технічним поняттям, що має стійкий комплекс ознак: 1) системність; 2) наявність дефініцій; 3) тенденція до моносемічності в межах окремої термінології; 4) відсутність експресії; 5) стилістична нейтральність [2, с. 508-509].

О. С. Ахманова [2, с. 70] визначає термін як “слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене (отримане, запозичене і т.п.) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів”.

В. П. Даниленко [5, с. 67] також дотримується точки зору, що “термін – це слово (чи словосполучення) спеціальної сфери застосування, яке називає спеціальне поняття”.

В Законі України “Про планування і забудову територій” подається наступне визначення проектної документації: проектна документація – це затверджені текстові та графічні матеріали, якими визначаються містобудів-

ні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні, технологічні вирішення, а також кошториси об'єктів будівництва [5, с. 250].

Основна комунікативна функція процедур проектної документації полягає в тому, щоб дати оцінку ситуації, визначити план дій, спланувати роботу керівного органу (керівника проекту), його інстанцій на місці проведення робіт (керівника будівельних робіт на місці проведення робіт) і виконавців (підрядників, субпідрядників, робітників).

При перекладі процедур проектної документації слід враховувати, що, хоча мова цих текстів є частиною загальнонаціональної мови, проте, її властивий певний стиль, що відповідає цілям і завданням змісту наукової літератури, а також ряд особливостей як в області термінології, так і в області граматики. Підмова процедур проектної документації, як одна з підмов, які обслуговують адміністративно-управлінські сфери спілкування, за своєю функціонально-комунікативною спрямованістю служить для створення текстів організаційно-методичної тематики – проектної документації. В даному випадку розглядається один з підвидів проектної документації – процедури.

Основною стилістичною рисою процедур проектної документації є стислість викладу матеріалу і чіткість формулювань. Однією з основних відмінностей мови технічної літератури від мови художньої літератури є значна насиченість тексту спеціальними термінами, які часто відсутні не тільки в звичайних, але і в термінологічних словниках. У міру розширення меж людських знань росте потреба в нових визначеннях понять, як в основних, так і в нових областях науки і техніки, і, відповідно, розширюється словниковий склад, причому розширення йде, в основному, за рахунок нових термінів.

Для мови процедур проектної документації характерна наявність великої кількості термінів, поширеність різних видів скорочень, перевага одних синтаксичних оборотів над іншими, особливість перекладу ряду граматичних конструкцій та еліптичний характер виразу думки.

Аналіз підмови процедур проектної документації показує, що її основними стильовими рисами є гранична ясність викладу, стислість і лаконічність висловів, чіткість формулювань, що не допускають різних тлумачень, визначеність інформації, що міститься в документах, динамічність і експресивність її передачі, однозначність її сприйняття. Мова даних текстів – це мова стислих варіантів. Саме стислість викладу, стислість тексту є причиною його граничної ясності, чіткості і лаконічності.

На лексичному рівні тексти процедур проектної документації відрізняються насиченістю спеціальною технічною термінологією, широким використанням різного роду скорочень і умовних позначень.

При перекладі проектної документації потрібне абсолютно виразне знання нової термінології і вміння точно передати її на рідну мову у від-

повідності з міжнародними та національними стандартами в галузі перекладів, що діють на території України, а саме: ISO 2384-77. Документація. Оформлення перекладів; ГОСТ 7.36-88. Неопублікований переклад. Координація, спільні вимоги та правила оформлення; СТТУ АПУ 002-2000. Послуги з письмового та усного перекладу. Спільні правила та вимоги до надання послуг. У цьому полягає одна з основних труднощів перекладу процедур проектної документації.

Оволодіння науковими знаннями неможливе без вивчення термінів та їх понять. Термін фіксує знання про спеціальний предмет, явище чи процес наукової сфери або професійної діяльності, розкриваючи його зміст за допомогою дефініцій шляхом виділення необхідних та достатніх ознак поняття [12, с. 8].

Головною умовою правильного перекладу науково-технічних термінів проектної документації, тобто вибору потрібного слова з числа тих, що служать для передавання терміном змісту поняття в різних його значеннях, є розуміння того, про що в тексті йде мова, знання явищ дійсності та їх назв [11, с. 218]. Тобто перекладач повинен бути ознайомленим з відповідною сферою науки чи техніки та володіти спеціальною термінологією.

Особливої уваги при перекладі науково-технічних термінів вимагають так звані “фальшиві друзі” перекладача, тобто лексичні одиниці, що збігаються зовнішньо і навіть за внутрішньою формою, але викликають хибні асоціації у зв’язку з наявністю в них іншого значення, можливістю семантичного варіювання мовної одиниці [1, с. 379-381]. Наприклад: термін *rasine* означає *смола*, а не російське слово “*резина*”; *data* – *дані, відомості*, а не *дата, accurate* – *точний*, а не *акуратний*, *cabinet* – *шафа*, а не *кабінет*, *virtual* – *дійсний, фактичний*, а не тільки *віртуальний*, *technique* – *спосіб*, а не *техніка* тощо.

З точки зору умов конфронтації (перекладу) Л. Л. Нелюбін ділить терміни в даній підмові на дві групи:

1) терміни, які позначають поняття дійсності в англійській мові, ідентичні поняттям української мови.

Тут можливі наступні випадки конфронтації при створенні термінологічної бази даних:

а) в якості конфронта може бути використано український термін, форма якого пов’язана з формою англійського терміну (наприклад, *certification* – *сертифікат*, *procedure* – *процедура*, *project documentation* – *проектна документація*, *project materials* – *проектні матеріали*, *transport documents* – *транспортні документи*);

б) конфронт не пов’язаний з формою англійського терміну (наприклад, *appendix* – *додаток*, *battery* – *акумулятор*, *client* – *замовник*, *collection* – *збір*, *filing cabinet* – *шафа для зберігання документів*,

inspection – перевірка, *instrumentation* – обладнання, *operations* – заходи, *organization* – структура);

в) конфронт створений шляхом транскрибування і транслітерації (наприклад, *corrosion* – корозія, *diameter* – діаметр, *infrastructure* – інфраструктура, *isometrics* – ізометрія, *pallet* – паллет, *transformer* – трансформер).

2) терміни, що виражають поняття дійсності в англійській мові, відсутні в українській мові і не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів.

Терміни цієї групи конфронтуються:

а) за допомогою опису значення англійського терміну і створення нового терміну в українській мові (наприклад, *air freight delivery* – транспортування вантажу повітрям, *custom clearance* – розмитнення, *Documents for Material Supply Monitoring Management* – Документи для управління моніторингом постачання проектних матеріалів, *Materials Controller* – Матеріально відповідальна особа, *open box inspection* – перевірка при розпакуванні матеріалів);

б) шляхом транслітерації або перенесення без змін (наприклад, *BARANET*, *SAP*, *CAOL*, *silica gel* – силікагель);

в) шляхом калькування (наприклад, *constructability control* – контроль реалізованості, *primary connections* – первинні з'єднання, *receiver-analyzer* – приймач-аналізатор, *service license* – сервісна ліцензія).

г) шляхом транслітерації і калькування [10, с. 43] (наприклад, *SAP system* – система SAP, *SAP process* – процес SAP).

У підмові процедур проектної документації використовується велика кількість термінів-скорочень, що обумовлене їхніми інформаційно-комунікативними особливостями, загальним прагненням підмови до максимальної глибокої стислості, яке виражається в такому структурно-семантичному ущільненні висловів, яке проте сприяє яснішому, точнішому і конкретнішому виразу думці. Все це визначається також і екстралінгвістичною необхідністю передачі більшого об'єму інформації в тих же параметрах.

Семантична формалізація виражається в широкому використанні в тексті різних способів абревіації. Слід вказати, що механізм абревіації досить активно використовується в підмові процедур проектної документації. За визначенням Е. П. Волошина, суть абревіації полягає в можливості передачі інформації, яка міститься в лексико-граматичних комплексах – словосполученнях, єдиною компактною одиницею – абревіатурою [3, с. 46].

Залежно від виду і реалізації в мовленні, Л. Л. Нелюбін ділить скорочення на графічні і лексичні. Графічні скорочення використовуються тільки в письмовому вигляді комунікації і реалізуються в мовленні повною формою тих одиниць, які вони представляють в тексті. Лексичні

скорочення реалізуються в усному мовленні або алфавітним називанням букв (звуко-буквенні скорочення), або відповідно до норм вимови, які зустрічаються в текстах процедур [10, с. 40]. В. І. Карабан виділяє дво-, три- і чотиричленні абрєвіатури [7, с. 448].

В текстах досліджуваних нами процедур проектної документації найпоширенішими є графічні та лексичні абрєвіатури (скорочення), зокрема такі дво-, три-, чотири- та п'ятичленні абрєвіатури посад апарату управління будівництвом, як:

1) двочленні абрєвіатури: *AM* – *Accountant Materials*, *DC* – *Document Control*, *EE* – *Electrical Engineer*, *FC* – *Filing Clerk*, *IE* – *Instrument Engineer*, *MC* – *Material Controller*, *ME* – *Mechanical Engineer*, *PC* – *Procurement Coordinator*, *PE* – *Piping Engineer*, *SP* – *Logistic Materials*, *WN* – *Welding Inspector*;

2) тричленні абрєвіатури: *ADM* – *Administration Manager*, *CSM* – *Construction Manager*, *CTM* – *Contract Manager*, *FEM* – *Field Engineering Manager*, *HRM* – *Human Resource Manager*, *MLM* – *Material Manager*, *PCM* – *Project Control Manager*, *QAM* – *QA/QC Manager*, *SAM* – *Safety Manager*, *SPM* – *Site Project Manager*, *SUP* – *Inspector-supervision Staff*;

3) чотиричленні абрєвіатури: *AS ET* – *Area Superintendent Etilen*, *AS OFF* – *Area Superintendent Off Site*, *AS PP* – *Area Superintendent Polypropylene*;

4) п'ятичленна абрєвіатура: *AS MTH* – *Area Superintendent Methatesys*.

Вважається, що лексичні скорочення реалізуються в усному мовленні або алфавітним називанням букв або відповідно до норм вимови [8, с. 45]. В досліджуваних текстах процедур зустрічаються лексичні скорочення, які реалізуються в мовленні відповідно до норм вимови, а саме *SAP Process*, *BARANET*, *CAOL*.

Оскільки скорочення представляє певне слово або словосполучення, то В. І. Карабан подає чотири основні способи їх передачі на цільову мову, два з яких є власне перекладом (за допомогою відповідного скорочення або повного слова чи словосполучення), а два – транскодуванням (самого скорочення або словосполучення) [7, с. 449].

Оскільки деякі графічні скорочення не мають відповідників в українській мові, ми пропонуємо перекладати їх відповідною повною формою слова або словосполучення. Зокрема, *EE* (*Electrical Engineer*) – інженер-електрик, *FC* (*Filing Clerk*) – діловод, *MC* (*Material Controller*) – матеріально відповідальний, *ME* (*Mechanical Engineer*) – інженер-механік, *PC* (*Procurement Coordinator*) – координатор закупівлі, *FEM* (*Field Engineering Manager*) – керівник монтажних робіт, *HRM* (*Human Resources Manager*) – начальник відділу кадрів, *PCM* (*Project Control Manager*) – начальник відділу контролю за виконанням проекту, *QAM* (*QA Manager*) – начальник служби технічного контролю, *SPM* (*Site*

Project Manager) – керівник проекту на місці проведення робіт, *AS ET* (*Area Superintendent Etilen*) – керівник робіт на етиленовому заводі, *AS OFF* (*Area Superintendent Off Site*) – керівник робіт за межами будмайданчика, *AS PP* (*Area Superintendent Polypropylene*) – керівник робіт на поліпропіленовому заводі, *AS MTH* (*Area Superintendent Methatesys*) – керівник робіт на метатезисному заводі.

Досліджуваний матеріал показує, що в підмові використовуються всі способи утворення скорочень, тому що сам механізм абрєвіації простий і зручний і легко породжує різні типи скорочень, будучи, таким чином, механізмом оптимізації мовного повідомлення, засобом поповнення лексичного складу мови, причому абрєвіації піддаються всі морфологічні класи слів.

Через прагнення підмови процедур проектної документації до глибокої компресії, до максимальної економії засобів вираження, легкість породження скорочень і їх широке вживання може привести до труднощів розуміння та перекладу інформації, особливо у зв'язку з тенденцією, що спостерігається, до виникнення так званих okazійних скорочень, незареєстрованих в словниках та інвентарних списках. Тому, щоб уникнути такої ситуації, використання скорочень в проектній документації суворо регламентується відповідними інструкціями, які дозволяють використання скорочень тільки в тих випадках, коли це, по-перше, не перешкоджає розумінню сенсу, по-друге, викликано чинником економії часу при обробці документа, і, по-третє, коли нестача місця в таблиці або формулярі документа робить вживання абрєвіатур необхідним і бажаним. У модельованих документах економія визначається саме тією комунікативною ситуацією, яка зручна для функціонування даної підмови.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити такі висновки:

1) перекладач повинен орієнтуватися в тематиці текстів та володіти термінами і поняттями відповідної галузі науки чи техніки, тобто, загалом відповідних фонових знань та практичних навичок в даній галузі;

2) особливої уваги при перекладі науково-технічних термінів вимагають так звані “фальшиві друзі” перекладача тобто лексичні одиниці, що збігаються зовнішньо і навіть за внутрішньою формою, але викликають хибні асоціації у зв'язку з наявністю в них іншого значення, можливістю семантичного варіювання мовної одиниці;

3) з точки зору умов перекладу терміни в підмові процедур проектної документації поділяються на терміни, які позначають поняття дійсності в англійській мові, ідентичні поняттям української мови, та терміни, що виражають поняття дійсності в англійській мові, відсутні в українській мові і не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів. До термінів кожної з цих груп пропонуємо застосовувати відповідні способи перекладу;

- 4) не допускати довільного скорочення термінів, а скорочувати та перекладати терміни відповідно до спеціалізованих довідників та глосаріїв;
- 5) переклад повинен здійснюватися відповідно до міжнародних та державних стандартів.

Література:

1. Акуленко В. В. О “ложных друзьях переводчика” // Англо-русский и русско-английский словарь “ложных друзей переводчика”. – М.: Изд-во “Советская энциклопедия”, 1969. – С. 371-384.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Издательство “Эдиториал УРСС”, 2004. – 576 с.
3. Волошин Е. П. Аббревиатуры в лексической системе английского языка / Е. П. Волошин. – М., 1967. – 285 с.
4. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах: Учебное пособие для филологических спец. вузов. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
5. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
6. Закон України “Про планування і забудову територій” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 31. – С. 250.
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-силістичні проблеми / В’ячеслав Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
8. Научно-технический перевод / [Ванников Ю. В., Кудряшова Л. М., Марчук Ю.Н. и др.]. – М.: Наука, 1987. – 139 с.
9. Нелюбин Л. Л. Компьютерная лингвистика и машинный перевод: методическое пособие / Л. Л. Нелюбин. – М.: ВЦП, 1991. – 151 с.
10. Нелюбин Л. Л. Перевод и прикладная лингвистика / Л. Л. Нелюбин. – М.: Высш. школа, 1983. – 207 с.
11. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. – М.: ООО “Издательский Дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ”, 2002. – 416 с.
12. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). – Львов: Вища школа, 1988. – 160 с.